

MLADEN OBAD ŠĆITAROCI, BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI

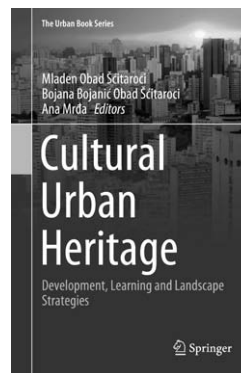
CULTURAL URBAN HERITAGE – DEVELOPMENT, LEARNING AND LANDSCAPE STRATEGIES

EDITORS: MLADEN OBAD ŠĆITAROCI, BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI AND ANA MRĐA

KULTURNO URBANO NASLIJEĐE – STRATEGIJE RAZVOJA, PODUKE I KRAJOLIKA

UREDNICI: MLADEN OBAD ŠĆITAROCI, BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI I ANA MRĐA

This book presents strategies and models of cultural heritage enhancement from a multidisciplinary perspective. It discusses identifying historical, current and possible future models for the revival and enhancement of cultural heritage, taking into consideration three factors – respect for the inherited, contemporary and sustainable future development. The goal of this research is to contribute to the enhancement of past cultural heritage renovation and enhancement methods, improve the methods of spatial protection of heritage and contribute to the development of the local community through the use of cultural, and in particular, architectural heritage. Cultural heritage is perceived primarily through conservation, but that comes with limitations. If heritage is perceived and experienced solely through conservation, it becomes a static object. It needs to be made an active subject, which implies life in heritage as well as new purposes and new life for abandoned heritage. Heritage can be considered as a resource that generates revenue for itself and for the sustainability of the local community. To achieve this, it should be developed in accordance with contemporary needs and technological achievements, but on scientifically based and professional criteria and on sustainable models. [Springer]

Springer Nature Switzerland AG 2019
Switzerland – 6330 Cham, Gewerbestrasse 11
The Urban Book Series
1. izdanje 2019., XXIII.

Str. 475, 76 ilustracija, 51 ilustracija u boji,
60 tabela, 9 grafikona, predgovor, 29 poglavlja,
literatura po poglavljima
[24/16 cm]

<https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-10612-6#toc>

Library of Congress Control Number: 2018965445
ISBN 978-3-030-10611-9
ISBN 978-3-030-10612-6 [eBook]
<https://doi.org/10.1007/978-3-030-10612-6>

Istraživanja u ovoj knjizi rezultat su četverogodišnjega rada na istraživačkom projektu *Urban and Spatial Models for Revival and Enhancement of Cultural Heritage / Urbanistički i prostorni modeli za oživljavanje i unapređenje kulturnog naslijeđa*. Projekt i istraživači suočili su se s problemom očuvanja i prezentacije kulturnog naslijeđa te s izazovima zbog suvremenih potreba i novih zahvata na građevinama i u prostorima kulturnog naslijeđa. Istraživano je naslijeđe u širokom vremenskom i tipološkom rasponu – od kulturnog krajolika do pojedinačnih građevina, od antičkih arheoloških nalazišta do modernističke arhitekture, od materijalnog do nematerijalnog naslijeđa – a pritom s različitih gledišta – interdisciplinarnog, multidisciplinarnog i transdisciplinarnog. Da bi se to ostvarilo, projekt je bio otvoren svima koji su mogli pridonijeti njegovu razvoju. Zato su u istraživanja uključeni istraživači i stručnjaci različitih profila i interesa. Svi su bili usmjereni na traženje odgovora koje proizlazi iz pitanja naslova istraživačkog projekta: koji su mogući modeli za oživljavanje i unapređenje kulturnog naslijeđa?

O potrebi očuvanja i unapređenja naslijeđa mnogo se govori i piše te se donose brojne deklaracije i povelje. Istodobno mnoštvo naslijeđa propada i nestaje – ponajprije zbog nedostatka jasne dugoročne vizije, visokih troškova, nesnalazanja lokalnih vlasti i potencijalnih investitora, zahtjevne administrativne procedure, predrasuda o teškoćama i

komplikacijama obnove itd. U takvim okolnostima kulturno naslijeđe rijetko kada ima prioritet, osim izuzetnih primjera. U ovome istraživanju interes nije usmjeren na iznimne vrijednosti, već na 'obično' naslijeđe koje prevladava i kakvo nalazimo u svim gradovima, mjestima i krajolicima – koje ne mora imati svjetsku univerzalnu ili nacionalnu vrijednost, već se radi o naslijeđu od važnosti za regionalnu i lokalnu razinu. Upravo takvo naslijeđe najviše propada, premda od propadanja nije izuzeto ni naslijeđe najvećih vrijednosti. S obzirom na stanje očuvanosti, prepoznajemo naslijeđe koje ne živi pa mu je potrebna revitalizacija i naslijeđe koje živi pa mu je potrebno poboljšanje/oporavak.

POTICAJI ZA ISTRAŽIVANJE

Istraživanje je potaknuto brojnim kulturnim naslijeđem u Hrvatskoj. Na tlu jadranske Hrvatske baštinimo više od dvadeset pet stoljeća urbane kulture – od prvih grčkih gradova iz 4. stoljeća prije nove ere i još starijih protourbanih ilirskih naselja koja su se razvijala istodobno s naseljima susjednih Etruraca na Apeninskom poluotoku. U panonskom dijelu Hrvatske bilježimo 8000 godina kontinuiteta naseljavanja, što dokazuju arheološki nalazi u istočnoj Hrvatskoj (Vinkovci i Vukovar). Od tih minulih tisućljeća do danas slijede brojni i raznoliki tragovi kasnijih gradova, naselja i kulturnoga krajolika, čime je čovjek ostavio vidljiv i prepoznatljiv trag.

Istraživanje je potaknuto i lošim stanjem kulturnog naslijeđa, što nije samo problem Hrvatske već je to i globalni problem koji nije moguće riješiti zbog brojnih poteškoća i izazova suvremenoga svijeta – kada nema novca za kulturu, kada ljudi umiru od gladi, kada su globalna onečišćenja velika pa stvaraju raznovrsne probleme u cijelome svijetu itd.

Treći poticaj za istraživanje jest potreba za objektiviziranjem revitalizacije naslijeđa kako bi se prilikom zahvata obnove i unapređenja izbjeglo subjektivno donošenje odluka od slučaja do slučaja. Često je to posljedica nepostojanja dovoljno jasnih i razrađenih kriterija za vrjednovanje naslijeđa, nepostojanje kriterija za nove zahvate u naslijeđu, a modeli upravljanja kulturnom baštinom još se uvijek traže i provjeravaju na malobrojnim konkretnim slučajevima. Metode konzervatorske obnove i postupci formalno-pravne zaštite dobro su poznati, ali ne daju zadovoljavajuće rezultate jer naslijeđe ne živi samo temeljem formalne zaštite.

Stoga je potrebno postaviti prilagodenu suvremenu metodu i prepoznati prihvatljive modele obnove za objektiviziranje provedbe revitalizacije naslijeđa. Usporedbom stanja u drugim zemljama utvrdili smo da je stanje slično u mnogim zemljama jer i tamo kulturno graditeljsko naslijeđe propada, da mnoštvo povijesnih građevina nema trajnu namjenu ili nema nikakvu namjenu. A ako se naslijeđe ne koristi, ono propada i postupno nestaje.

GLAVNI ISTRAŽIVAČKI PROBLEM I ISTRAŽIVAČKO PITANJE

Iz stanja kulturnog naslijeđa proizišlo je i istraživačko pitanje: na koji način naslijeđe koje nije u funkciji može od gubitnika postati dobitnik, kako ga od tereta zajednici pretvoriti u održivi resurs, kako umiruće neaktivno naslijeđe učiniti aktivnim naslijedom i uključiti ga u život gradova i naselja?

Naslijeđe je neobnovljiv resurs. Možemo izgraditi novo da izgleda kao staro, ali ono nema autentičnost i izvornost, nije istinito, ne dokazuje kontinuitet života i umijeće nasljeđivanja. Zato obnova i unapređenje kulturnog naslijeđa nema alternativu. Ne postoji dvojba sačuvati naslijeđe ili ne, već je pitanje kako ga obnoviti, kako sačuvati njegova spomenička svojstva (identitetska obilježja), a istodobno ga prilagoditi suvremenim potrebama. Temeljem takva istraživačkog pitanja razvijalo se istraživanje i tražena su moguća rješenja za oživljavanje i unapređenje kulturnog naslijeđa. Ta su rješenja tražena ponajprije u sklopu urbanističkih i prostornih modela, premda su prepoznavana i razvijana drukčija rješenja, bliska drugim znanstvenim i stručnim područjima.

RELEVANTNOST I AKTUALNOST ISTRAŽIVANE TEME

Istraživanje kriterija i modela za unapređenje kulturnoga naslijeđa bavi se međunarodno relevantnom problematikom jer se kulturno naslijeđe često spominje u brojnim poveljama, konvencijama i deklaracijama. Ističe se važnost očuvanja, unapređenja i revitalizacije kulturnoga naslijeđa kao pokretača gospodarskog i društvenog razvoja. Istraživanja prikazana u ovoj knjizi, kao i cijeli istraživački projekt, slijede međunarodne smjernice i načela. Aktualnost ove teme ogleda se u činjenici da ona nije istražena, premda postoji brojna literatura o naslijedu, o pojedinačnim baštinskim temama, kao i o brojnim projektima i izvedbama obnove i osuvremenjivanja graditeljskoga naslijeđa.

Mnogo je radova u svijetu objavljeno o kulturnom naslijedu, pretežito s kulturno-povijesnoga gledišta. Manje je znanstvenih radova s konzervatorskoga, a vrlo malo s metodološkoga gledišta. Rijetki su radovi koji se bave istraživanjima metoda i modela revitalizacije naslijeđa, posebice u području arhitek-

ture, urbanizma i prostornog planiranja, te ih pokušavaju integralno sagledati. Nadamo se da će ova knjiga, kao i drugi objavljeni radovi u sklopu istraživačkog projekta, pridonijeti unapređenju metodologije revitalizacije kulturnoga naslijeđa. Istraživanje će unaprijediti postojeće stanje jer će ponuditi modele za revitalizaciju napuštenoga i zapuštenoga kulturnog (graditeljskog) naslijeđa, a u kontekstu gospodarske održivosti i ambijentalne prepoznatljivosti.

POTICAJI U LITERaturi

U 21. stoljeću, dakle u posljednjih petnaestak godina, otvoreno je novo područje na temelju suvremenih konzervatorskih stajališta iznesenih u međunarodnim konvencijama o zaštititi, a u kontekstu potrebe za održivim razvojem gradova i prostora. Poticajne su aktivnosti i objave svjetskih i europskih organizacija posvećenih kulturnom naslijedu (UNESCO, ICOMOS, ICCROM, English Heritage, WTO i dr.). Međunarodni istraživački projekt Europske unije SUIIT – *Sustainable Development of Urban Historical Areas Through an Active Integration within Towns* (2000.-2004.) istraživao je održivi razvoj povijesnih područja u gradovima kroz njihovu aktivnu integraciju. Značajan izvor za istraživanje kulturnoga naslijeđa i njegove uloge u urbanističkom planiranju jest knjiga arhitekta i planera Nahouma Cohena: *Urban Planning Conservation and Preservation* (2001.), gdje autor ističe da je ta vrsta planiranja posve novo područje i da ga treba uključiti u suvremeno urbanističko planiranje.

Za istraživanje bile su poticajne knjige objavljene posljednjih godina koje daju različite poglede na temu kulturnoga naslijeđa. Navodimo neke od njih:

– *New Perspectives in Cultural Resource Management* [ed. FRANCIS P. McMANAMON, 2017.] – autori iz različitih aspekata daju poglede na metodologiju, politike i procedure za upravljanje povijesnih i suvremenih kulturnih dobara;

– *The Cultural Landscape & Heritage Paradox* [T. BLOEMERS et al., 2010.] – prikazuje se metodologija istraživanja i upravljanja kulturnim krajolicima temeljena na interdisciplinarnom i transdisciplinarnom pristupu te nacelu očuvanja naslijeđa kroz upravljanje budućim promjenama (*conservation through development*);

– *Heritage for the Future – Realising the economic and social potential of a key asset* (2004.) – analizira se ekonomski i društveni razvojni potencijal kulturnog naslijeđa Europe;

– *Management of Historic Centers* [ed. PÍKARD, 2001.] – brojni primjeri pokazuju modele upravljanja povijesnim jezgrama europskih gradova, a kao zaključak ističe se potreba razvijanja održive metode upravljanja povijesnim jezgrama;

– *Landscape Interfaces: Cultural Heritage in Changing Landscapes* [eds. H. PALANG, G. FRY, 2003.] – kulturni krajolici u Europi pokazani su s različitih gledišta istraživanja i upravljanja;

– *Reconnecting the City: the Historic Urban Landscape Approach and the Future of Urban Heritage* [eds. F. BANDARIN, R. VAN OERS, 2015.] – proširuje aktualni UNESCO-ov pristup upravljanju povijesnim gradovima cijelim nizom operativnih upravljačkih postupaka i različitim profesionalnim gledistima.

ISTRAŽIVAČKI PROJEKT *URBAN AND SPATIAL MODELS FOR REVIVAL AND ENHANCEMENT OF CULTURAL HERITAGE*

Istraživački projekt *Urban and Spatial Models for Revival and Enhancement of Cultural Heritage / Urbanistički i prostorni modeli za oživljavanje i unapređenje kulturnog naslijeđa* usredotočen je na urbanističke, prostorne i druge modele za unapređenje i revitalizaciju kulturnoga naslijeđa.¹ Glavna istraživačka aktivnost jest prepoznati povijesne i sadašnje modele oživljavanja i unapređenja kulturnog naslijeđa kao polazišta za utvrđivanje budućih modela koji će uzavati naslijedeno te osigurati suvremenost i održivi budući razvoj.

Osjeća se nedostatak istraživačkih studija i literature koji pokušavaju doći do odgovora na sljedeća pitanja: kako pasivno naslijeđe učiniti aktivnim, kako ga unaprijediti i poboljšati, kako osigurati njegov dugoročni opstanak te kako doći do kriterija i modela za revitalizaciju i unapređenje naslijeđa? Upravo su ta pitanja pokrenula ovo istraživanje tijekom

¹ Projekt se provodio na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu od 2014. do 2018. godine, a financirala ga je Hrvatska zaklada za znanost. Sudjelovalo je 36 istraživača, među kojima je bilo 17 doktoranada. Istraživačkom projektu pridružili su se brojni drugi istraživači primjenjujući polazišta i pristup *urbanizma naslijeđa*.

kojeg se razvio pristup i metoda pod nazivom *urbanizam naslijeđa* ili u engleskom prijevodu *Heritage Urbanism* [HERU].

Istraživanja su razvrstana u četiri modula: naslijeđe u krajoliku / kulturni krajolik kao naslijeđe, naslijeđe u gradu / grad kao kulturno naslijeđe, doživljaj grada / grad kao doživljaj i normativno-pravni aspekti kulturnog naslijeđa. Istraživano je 17 tema (neke s podtemama): kulturni krajolik, arheološko naslijeđe, fortifikacijsko graditeljstvo, kultura ladanja (dvorci i vile), ruralno naslijeđe, kulturno naslijeđe otoka i obale kao nositelj turističkog razvoja, povijesno tkivo grada (naslijeđe kontinuiteta i preobrazbe), naslijeđe malih gradova, naslijeđe modernizma 20. stoljeća, naslijeđe stambene izgradnje 20. stoljeća, perivojno naslijeđe, kulturno naslijeđe kao polazište za brendiranje mjesta, javni prostori povezivanja grada, zvučni okolis kao kulturno naslijeđe, svjetlost prostora kao naslijeđe, zakonodavni i pojmovni aspekti naslijeđa te kulturno naslijeđe u urbanističkoj dokumentaciji.

Za istraživanje su korišteni brojni uzorci – odabrani primjeri (*case studies*) pomoću kojih su prepoznavana povijesna i suvremena načela za unapređenje kulturnog naslijeđa. Analizom tih načela utvrđeni su kriteriji i modeli koje je moguće primjenjivati u budućim projektima za obnovu i revitalizaciju. Analiza brojnih primjera, ali i osobno stručno i istraživačko iskustvo istraživača omogućili su formuliranje metodološkog okvira, što će biti objašnjeno poslije.

S obzirom na stanje očuvanosti, istraživano je: a) naslijeđe koje se ne koristi pa mu je potrebna revitalizacija i b) naslijeđe koje se koristi pa je potrebno poboljšanje/oporavak.

POLAZIŠTA ZA ISTRAŽIVANJE

Istraživanje primjera dobre i loše prakse, kao i osobno iskustvo istraživača (mahom su oni i projektanti i urbanisti-planeri), pokazalo je da nije održiva samo formalna zaštita naslijeđa već da naslijeđe treba i obnavljati uz aktivno korištenje. Nekoliko je važnih polazišta potrebno istaknuti za razumijevanje pristupa koji je primijenjen u istraživanju i koji je prikazan u ovoj knjizi:

– Osim opravdanih iznimaka, kulturno naslijeđe ne može biti očuvano samo kao muzejski izlosci već ga treba i aktivno koristiti;

– Opstanak graditeljskog naslijeđa moguć je jedino njegovim uključenjem u suvremeni život;

– Teško je opravdati novu gradnju dok nam povijesne građevine propadaju i nemaju namjenu;

– Iako svako naslijeđeno kulturno dobro zahitjeva individualan pristup, metodološki postupci obnove i revitalizacije mogu, a katkada i moraju, biti isti;

– Novi zahvati na naslijeđu mogući su i opravdani, ali uz očuvanje vrijednosti autentičnosti i integriteta naslijeđa.

Polazišta za istraživanje nalazimo i među brojnim poveljama i konvencijama.

UNESCO-ova *Recommendation on the Historic Urban Landscape* (2011.) potiče aktivnu zaštitu kulturnoga naslijeđa i održivo upravljanje kao preduvjet razvoja. Traži se da naslijeđe bude ugrađeno u politiku planiranja i prakse te da planiranje treba omogućiti mehanizme za ravnotežu zaštite i održivosti.

Charter on Sustainable European Cities (2007.) and *European Urban Charter II* (2008.) ističe da učinkovita integracija kulturnog naslijeđa ovisi o multi i interdisciplinarnim istraživanjima pa se smatra da već sama istraživanja predstavljaju rezultat sam po sebi.

The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas (2011.) naglašava potrebu zaštite i integracije povijesnih i tradicijskih područja u suvremeni život zajednice te upravo to prepoznaje kao temelj za urbanističko planiranje i prostorni razvoj.

The Paris Declaration on Heritage as a Driver of Development (2011.) preporuča uključivanje naslijeđa u zamisao održivoga regionalnog razvoja, posebice turizma i gospodarstva.

HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Istraživanjem urbanističkih i prostornih modela za oživljavanje i unapređenje kulturnoga naslijeđa žele se potvrditi i poduprijeti sljedeće dvije teze:

1) Održivo i kreativno planiranje štiti vrijednosti prostora, a istodobno te vrijednosti postaju temeljni nositelj/resurs održivoga gospodarskog razvoja;

2) Očuvanje vrijednosti prostora predstavlja unapređenje čovjekove okoline, a unapređe-

nje naslijeđa pridonosi kvaliteti života i oporavku prostora – gradova, naselja i krajolika.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Istraživanjem se žele unaprijediti urbanističke i prostorne metode te ukazati na moguće modele koji će pridonijeti revitalizaciji i unapređenju kulturnoga naslijeđa. To može pomoći bržem i učinkovitijem razvoju lokalne zajednice koja želi svoje graditeljsko i drugo kulturno naslijeđe iskoristiti kao resurs za gospodarski oporavak i razvoj.

Ističemo nekoliko ciljeva za unapređenje graditeljskog naslijeđa, ali i drugih vrsta naslijeđa:

– Utvrditi stanje naslijeđa, uzroke propadanja i mogućnosti poboljšanja;

– Prepoznati vrijednosti i mogućnosti naslijeđa, koje može/mora postati pokretač i aktivni sudionik društveno-kulturnog, gospodarskog i turističkog razvoja;

– Afirmirati umijeće nasljeđivanja, omogućiti kontinuitet nasljeđivanja i stvoriti pretpostavke za vrsnoću suvremenih zahvata u prostoru naslijeđa kako bi i oni jednoga dana mogli postati novo naslijeđe;

– Predložiti stručno relevantne i znanstveno utemeljene kriterije i modele za kreativno korištenje naslijeđa;

– Naslijeđe shvatiti kao aktivni prostor uključen u suvremeni život.

URBANIZAM NASLIJEĐA / HERITAGE URBANISM KAO NOVA SINTAGMA

Danas u svijetu prepoznajemo sedamdesetak, možda i stotinjak različitih gledišta i usmjerenja u promatranju i interpretaciji urbanizma. Temelj svima njima jest grad/naselje kao konstanta i izgrađena struktura načinjena od niza artefakata te javnih i privatnih prostora. U svijetu različitosti, različitih prioriteti i interesa pojavljuju se različite teorije i prakse kojima se želi pridonijeti oživotvorenju ideala života u gradskim i seoskim zajednicama. Ti ideali imaju uvijek urbanističke konstante koje grad čine gradom ili naselje naseljem, a to su: sustav kretanja, sustav izgrađene strukture, sustav javnih i pejsaznih prostora te infrastrukturni sustav. Na te urbanističke konstante nadograđuju se ili reinterpretiraju različiti pogledi koji su usredotočeni na specifične/posebne teme pa govorimo o

Landscape Urbanism, Ecological Urbanism, Environmental Urbanism, New Urbanism, Sustainable Urbanism, Traditional Urbanism i mnogim drugima.

Istraživanje modela za oživljavanje i unapređenje kulturnoga naslijeđa razvilo je prostorno-urbanistički pogled na suvremeno korištenje naslijeđa, koji smo nazvali *urbanizam naslijeđa*, odnosno *Heritage Urbanism* s kraticom/akronimom HERU. Do istraživačkog projekta ta sintagma nije bila poznata. *Urbanizam naslijeđa* promatra revitalizaciju i unapređenje naslijeđa u prostornom, urbanističkom i pejzažnom kontekstu, pronalazeći modele za njegovo uključivanje u suvremeni život. Kontekst/okruženje utječe na naslijeđe i njegovo oživljavanje, a novo korištenje i prenamjena naslijeđa poticajno je i razvojno za okruženje.

URBANIZAM NASLIJEĐA KAO GLEDIŠTE

Urbanizam i prostorno planiranje po karakteru su svoga djelovanja i promišljanja interdisciplinarni jer uključuju različite aspekte promišljanja prostora. Stoga urbanistički pogled na naslijeđe podrazumijeva integralni pristup, što uključuje ponajprije prostorno-urbanističko, pejzažno, arhitektonsko, kulturno-povijesno, tehničko-infrastrukturno, pravno, ekonomsko i ekološko sagledavanje problematike naslijeđa. Naslijeđe se uobičajeno promatra s konzervatorskoga gledišta. Međutim, samo s toga gledišta ne mogu se riješiti brojni problemi u prostoru koji se javljaju s ciljem održivosti naslijeđa.

Prostorno-urbanistički pogled omogućuje sagledavanje naslijeđa u kontekstu grada/naselja i regije, promatrajući kako naslijeđe gradi grad i kako može pridonijeti razvoju grada/naselja. S pejzažnoga gledišta istražuju se mogućnosti očuvanja i unapređenja pejzažnih vrijednosti te ambijentalnih i vizualnih doživljaja u kulturnom krajoliku u kojem se kulturno naslijeđe nalazi. Arhitektonski pogled usmjeren je na postizanje vrсноće novom/suvremenom gradnjom u naslijeđenim prostorima. Kulturno-povijesni pogled istražuje i uvazava naslijeđene identitetske vrijednosti. Tehničko-infrastrukturno gledište usredotočeno je na sustav prometa i komunalne infrastrukture koji utječu na prostore naslijeđa i mogu pridonijeti njegovu unapređenju. Pravni pogled uvazava vlasnički kontekst i procedure, što može olakšati ili otežati, odnosno ubrzati ili usporiti postupak ob-

nove naslijeđa. Ekonomski pogled osvjetljava scenarije financijske održivosti obnove i još više daljnega korištenja naslijeđa nakon obnove. Ekološko gledište ukazuje na možebitne dobre i loše utjecaje okruženja na naslijeđe, ali i nove namjene na svoje blize i daljnje okruženje.

Pristup *urbanizmu naslijeđa* predstavljen je prvi put na međunarodnom skupu „*Cultural Heritage – Possibilities for Spatial and Economic Development*“ održanom u Zagrebu 2015. godine i objavljen u uvodniku zbornika toga skupa [ur. OBAD ŠČITAROCI, 2015.]. Dvije godine poslije objavljena su istraživanja koja su unaprijedila početna gledišta urbanizma naslijeđa u zborniku posvećenom modelima revitalizacije i unapređenja naslijeđa [ur. OBAD ŠČITAROCI, 2017.]. Pristup i metoda urbanizma naslijeđa objavljeni su u knjizi „*Quality of Life in Urban Landscapes*“, naklada Springer [OBAD ŠČITAROCI, 2018.]. Ovom prilikom dopunjuju se i reinterpretiraju prijašnje objave o pristupu i metodi *urbanizma naslijeđa*.

S gledišta *urbanizma naslijeđa* kulturno naslijeđe treba biti aktivan subjekt u suvremenom kulturnom, društvenom, gospodarskom i prostornom razvoju lokalne zajednice te treba unaprijediti vrsnoću prostora i čovjekova života. Naslijeđe se može prilagoditi suvremenim potrebama i ono može biti pokretač razvoja lokalne zajednice. Stoga mu moramo dati priliku za prenamjenu i za novi život. Novi zahvati na/u naslijeđu moraju afirmirati i naslijeđe i ambijent u kojem se ono nalazi, te moraju biti kreativni i visoke arhitektonske vrsnoće. Naslijeđe traži i odgovarajuće kulturno i ekonomsko upravljanje da bi dugoročno moglo opstati, pri čemu je važno uskladiti sve državne resore koji svojim odlukama i zakonima mogu pozitivno ili negativno utjecati na očuvanje i obnovu naslijeđa. Posebice je važno uskladiti djelovanje kulture, prostornog uređenja, regionalnog razvoja, gospodarstva, turizma, fiskalne ekonomije i pravosuda.

METODA URBANIZMA NASLIJEĐA

Prvotno se kulturnim naslijeđem smatrala zgrada ili sklop zgrada, poslije se zaštita proširila na ambijentalnu cjelinu, a danas se kulturno naslijeđe sagledava u prostoru kao umreženi sustav i suživot antropogenoga i prirodnoga krajolika, koji se prepoznaje pod imenom *kulturni krajolik*. Da bismo mogli riješavati probleme revitalizacije zapuštenoga i

napuštenoga kulturnog naslijeđa njegovim uključivanjem u suvremeni život, moramo rješavanja tražiti pomoću metoda prostornog i urbanističkog planiranja. Te će metode uspostaviti temeljna prostorna, funkcionalna, infrastrukturna i kulturološka određenja za revitalizaciju kulturnoga naslijeđa, na čemu će onda počivati svi drugi aspekti oporavka naslijeđa – arhitektonsko-graditeljski, ekonomsko-turistički, društveno-sociološki i dr.

Stajališta o integralnom sagledavanju zaštite, temeljena na međunarodnim dokumentima, povezuju zaštitu kulturnog naslijeđa s urbanističkim i prostornim planiranjem koristeći zamisao održivoga razvoja. Naslijeđe se želi afirmirati kao aktivan prostor i prostorni resurs, uključuje ga se u suvremeni život i omogućuje mu se da bude pokretač i aktivni sudionik održivoga prostornog, društveno-kulturnog, gospodarskog i turističkog razvoja.

Metoda *urbanizma naslijeđa* nadopuna je metoda primjenjivanih u prostornom i urbanističkom planiranju te u konzervatorskoj zaštiti. Naslijeđe se promatra zajedno s pripadajućim okruženjem te se sa svim utjecajima tog okruženja na naslijeđe, ali i obrnuto, istražuje kako može revitalizirano naslijeđe utjecati na okruženje. Metoda *urbanizma naslijeđa* primjenjuje se prilikom promišljanja o revitalizaciji kulturne baštine. Sadrži tri glavne komponente – čimbenike, kriterije i modele za oporavak naslijeđa. Čimbenike razstavamo na čimbenike identiteta, čimbenike utjecaja i čimbenike vrijednosti, a kriterije i modele postavljamo za unapređenje i revitalizaciju naslijeđa. Osim istraživanja konkretnog naslijeđa ispituju se odabrani usporedbeni primjeri (*case studies*), u kojima prepoznajemo kriterije i modele koji su primijenjeni u njihovu slučaju. Takva usporedba pomaže prilikom utvrđivanja novih kriterija i odabira modela za konkretni slučaj unapređenja i/ili revitalizacije naslijeđa.

Čimbenici identiteta podrazumijevaju utvrđivanje temeljnih svojstava naslijeđa, njegova identitetska obilježja, koja mu daju prepoznatljivost, izvornost i posebnost. Primarno se istražuju prostorna, urbanistička, arhitektonska, pejzažna i kulturno-povijesna obilježja, nadopunjeno s drugim obilježjima – ovisno o vrsti i karakteru naslijeđa. Važno je prepoznati postojeći i povijesni kontekst.

Čimbenici utjecaja trebaju se izdvojiti iz istraženoga konteksta. Ispituje se kako je i koliko kontekst utjecao na stanje i karakter na-

slijeda, koje su se promjene u prošlosti dogodile u pogledu prenamjena i prilagodbi, kako danas prostorni i društveni kontekst utječe na stanje i mogućnosti unapređenja naslijeda, te mogu li se predvidjeti pozitivni ili negativni utjecaji u budućnosti.

Čimbenici vrijednosti utvrđuju se za svako kulturno naslijeđe posebno, ovisno o njegovu identitetu i utjecajima konteksta. Vrednovanje naslijeda omogućuje znanstveno utemeljeno i stručno korektno utvrđivanje kriterija za nove zahvate na naslijeđu, neovisno radi li se o unapređenju naslijeda u dobrom stanju ili revitalizaciji napuštenoga i uništenoga naslijeda. Vrednovanje se provodi s konzervatorskog, kulturno-povijesnog, arhitektonskog, prostorno-ambijentalnog, estetskog i funkcionalnog aspekta.

Kriteriji za nove zahvate na naslijeđu – jednako oni za unapređenje, kao i za revitalizaciju – polaze od karakterizacije naslijeda (od identitetskih obilježja) i njegovih vrijednosti, obogaćujući naslijeđe novim suvremenim doprinosom. Valja razlikovati opće kriterije što vrijede u brojnim slučajevima od posebnih kriterija koji proizlaze iz čimbenika identiteta, čimbenika utjecaja i čimbenika vrijednosti. Primjenom kriterija povećava se objektivnost, a bitno se smanjuje subjektivnost kod donošenja odluka o novim zahvatima u prostoru naslijeda.

Kriteriji za unapređenje naslijeda utvrđuju se za naslijeđe u dobrom stanju, koje živi i koristi se, a potrebna su poboljšanja. Ti kriteriji moraju osigurati očuvanje najvrjednijih identitetskih svojstava naslijeda i moraju spriječiti bilo kakvo obezvrjeđivanje ili narušavanje kulturnih dobara. Unapređenje podrazumijeva konzervatorsko i arhitektonsko unapređenje, ali isto tako i tehnološko unapređenje građevina, te prilagodbu suvremenim standardima i potrebama. Pritom se uobičajeni tehnički standardi moraju prilagođavati svojstvima i vrijednostima kulturnog naslijeda, iz čega proizlazi uravnotežen odnos zahtjeva i mogućnosti.

Kriteriji za revitalizaciju utvrđuju se za naslijeđe u lošem stanju, koje je najčešće bez namjene i ne koristi se pa je naslijeđu potrebno osigurati prenamjenu i novi život. Poželjno je obnovom osigurati što veću razinu autentičnosti očuvanjem povijesnih struktura i drugih ostataka, čuvanjem bitnih identitetskih obilježja te suvremenim zahvatima koji će osigurati oživljavanje i reinterpretaciju nekadašnjih ugodaja.

Modele obnove i oporavka naslijeda – bilo da je riječ o unapređenju ili o revitalizaciji naslijeda – utvrđujemo na temelju čimbenika identiteta, utjecaja i vrijednosti, te u skladu s kriterijima za nove zahvate. Da bismo utvrdili moguće primjenjive modele, poželjno je usporedbenim analizama odabranih relevantnih primjera (*case study*) utvrditi povijesne i suvremene modele u sličnim situacijama, što će osigurati odabir najkvalitetnijeg modela u konkretnom slučaju. Ponudeni će modeli sadržavati kreativan pristup rješavanju problema revitalizacije jer nijedan slučaj naslijeda nije jednak zbog čimbenika identiteta, utjecaja i vrijednosti koji svakom konkretnom slučaju pridaju unikatna svojstva. Kad je god moguće, poželjno je primijeniti modele integralnog planiranja koji bi omogućili dugoročno održiv razvoj. U središtu je interesa interakcija između očuvanja i unapređenja kulturnog naslijeda i razvojne strategije prostora.

Primjenom metode *urbanizma naslijeda* unapređujemo dosadašnje metode prostorne i konzervatorske obnove te revitalizacije kulturnog naslijeda. Metoda *urbanizma naslijeda* posebice je usmjerena na napušteno i zapušteno naslijeđe kojem je potrebna revitalizacija i uključivanje kulturnog naslijeda u svakodnevni život lokalne zajednice, čime će pridonijeti društvenom, ekonomskom i prostornom razvoju. Metoda pridonosi objektiviranju provedbe obnove i oporavka kulturnog naslijeda. Ona potiče razmišljanje o različitim scenarijima revitalizacije naslijeda proizašlih iz prostorno-urbanističkih, arhitektonskih, pejzažno-ambijentalnih, ekonomskih i drugih gledišta, te nezaobilaznoga konzervatorskog gledišta s kojim se svako drugo gledište usklađuje.

Metoda *urbanizma naslijeda* uključuje interdisciplinarni, multidisciplinarni i transdisciplinarni pogled na oživljavanje kulturnog naslijeda. To podrazumijeva usklađivanje različitih polazišta u području kulture, prostornog uređenja, regionalnog razvoja, gospodarstva, turizma, ekonomije i dr. Odabir optimalnog modela obnove naslijeda proizici će iz rezultata istraživanja čimbenika, kriterija i modela s različitih polazišta, među kojima su važna sljedeća:

- prostorno-urbanističko – uključivanje naslijeda u svakodnevni život urbanih i ruralnih prostora,
- arhitektonsko – postizanje vrсноce novom suvremenom gradnjom u naslijedenim prostorima,

- pejzažno – očuvanje i unapređenje pejzažnih vrijednosti, te ambijentalnih i vizualnih doživljaja,

- kulturno-povijesno – uvažavanje naslijednih identitetskih vrijednosti,

- konzervatorsko – očuvanje i afirmacija povijesnoga tkiva i karaktera naslijeda,

- turističko – interakcija između turizma i naslijeda potiče povećanje kvalitete odredišta kao mjesta za život, rad i ulaganje,

- marketinško – prostorni *branding* na području materijalne i nematerijalne kulturne baštine i dizajniranoga prirodnog okoliša, a vezano za obnovu naslijeda i/ili primjenu urbane suvremenosti,

- ekonomsko – gospodarsko upravljanje kulturnim naslijeđem, uključujući transparentnost u financijskom upravljanju, bitan je preduvjet za opstanak i život naslijeda,

- stratejsko – stratejsko planiranje i upravljanje uključuje oblikovanje i provedbu glavnih ciljeva i inicijativa koje se temelje na razmatranja resursa i procjeni okruženja u kojima se nalazi kulturno naslijeđe osiguravajući mu opstanak.

Metoda ima primijenjeni karakter. Prvovažna je primjena u području urbanizma i prostornog planiranja te u području očuvanja i obnove kulturnog/građiteljskog naslijeda, posebice u konzervatorskoj praksi. Primjena je moguća na posredan način i u drugim područjima koja se dotiču problematike uređenja prostora, kao što su građevinarstvo, turizam, prostorna ekonomija, zaštita okoliša, povijest umjetnosti i dr.

Primjena metode može dati vidljiv doprinos kulturi građenja i kulturi prostora, provedbi unapređenja kulturnoga naslijeda i njegova uključivanja u život, očuvanju vrijednosti i kulturnog identiteta prostora, razvoju gospodarstva i turizma, održivosti i kvaliteti prostora te života u njemu, kao i unapređenju zakonodavstva i regulative u području prostornog uređenja.

Radovi u ovoj knjizi slijede pristup i metodu *urbanizma naslijeda*. Nastoje potaknuti nove poglede i nove mogućnosti za novi život kulturnoga naslijeda. Nadamo se da će rezultati istraživanja prikazani u knjizi otvoriti razmatranja o urbanizmu naslijeda / *Heritage Urbanism* – o uvažavanju kulturnoga naslijeda, o suvremenosti povijesnoga, o mogućnostima primjene suvremenih tehnologija i novih funkcija u ambijentima kulturnoga naslijeda.